

Sygn. akt IV CSK 200/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 27 kwietnia 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Bogumiła Ustjanicz (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Anna Kozłowska

SSN Krzysztof Pietrzykowski

w sprawie z powództwa Syndyka masy upadłości "A." Spółki z ograniczoną
odpowiedzialnością w upadłości likwidacyjnej w L.
przeciwko Fundacji P. w L.

o uznanie umowy darowizny za bezskuteczną,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 27 kwietnia 2018 r.,
skargi kasacyjnej strony powodowej
od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 8 grudnia 2016 r., sygn. akt I ACa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania i
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Apelacyjny w (...) oddalił apelację powoda od
wyroku Sądu Okręgowego w L. z dnia 23 lutego 2016 r., którym zostało oddalone

powództwo Syndyka masy upadłości „A.” sp. z o.o. w L. o uznanie za bezskuteczną względem tej masy umowy darowizny zawartej w dniu 10 stycznia 2013 r., którą Spółka „A.” podarowała Fundacji P. w L. udział 20/21 w prawie użytkowania wieczystego nieruchomości będącej własnością Skarbu Państwa o łącznej powierzchni 1,8057 ha, położonej w L. przy ul. Z. i P., w obrębie J. wraz z prawem własności znajdujących się na niej zabytkowych budynków o łącznej wartości 1 894 190,47 zł.

Z dokonanych ustaleń wynika, że umowa została sporządzona w formie aktu notarialnego, w którym strony oświadczyły, że przedmiot darowizny jest przeznaczony na realizację celów wskazanych w statucie Fundacji, w tym działalność oświatową i kulturalną, co stanowi realizację celów publicznych określonych w art. 4 ust. 1 pkt 14 i 16 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (jedn. tekst: Dz. U. z 2018 r., poz. 450). Nieruchomości te, decyzją (...) Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 17 czerwca 1970 r., zostały wpisane do rejestru zabytków. Fundacja została ustanowiona w dniu 6 listopada 2009 r. Jej główne założenia obejmowały ochronę dóbr sztuki, kultury i tradycji, ochronę zabytków, w tym adaptację i konserwację zespołu pałacowo - parkowego w J., ochronę zabytkowych zespołów pałacowo-parkowych i dworskich oraz innych budowli rezydencjonalnych na terenie L. i Polski (...). Jej głównym założeniem było przywrócenie zespołowi pałacowemu dawnej świetności. Prace remontowe i konserwacyjne zostały podjęte, ale dokończenie remontu wymaga ogromnych środków finansowych. Nie było możliwości zagospodarowania nieruchomości na inne cele lub wyburzenia zabudowań, które są objęte ochroną prowadzoną przez konserwatora zabytków. Darowizna nie spowodowała pogorszenia sytuacji finansowej Spółki. Zaległości w wypłacie wynagrodzeń dla pracowników i składek na ubezpieczenie społeczne wystąpiły dopiero w 2014 r. Bieżąca działalność była finansowana z własnych środków tak, jak i cztery spośród 11 kontraktów. Pod koniec 2013 r. okazało się, że Spółka nie będzie w stanie wykonać planu sprzedażowego, a przychody będą niższe o 6 mln zł. Konieczność złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości była konsekwencją wstrzymania przez Bank (...) finansowania kontraktu prowadzonego w W. W chwili

dokonywania darowizny Spółka była wypłacalna, podobnie, jak i po zawarciu umowy.

Postanowieniem Sądu Rejonowego w L. z dnia 25 kwietnia 2014 r. została ogłoszona upadłość likwidacyjna „A.” sp. z o.o. w L.

Sąd Apelacyjny podzielił i uznał za własne ustalenia faktyczne Sądu Okręgowego. Stwierdził, że niewypłacalność w rozumieniu art. 527 § 2 k.c. nie jest stanem tożsamym z przyczynami upadłości dłużnika. Podał, że powód nie wykazał, iż wskutek darowizny doszło do pokrzywdzenia wierzycieli, czy też pogłębił się stan jego niewypłacalności. Pogorszenie stanu majątkowego nastąpiło dopiero w 2014 r., a zatem rok po dokonaniu darowizny. Zaznaczył, że utrzymanie nieruchomości generowało jedynie koszty. Nie doszło do naruszenia art. 528 k.c. Podzielił stanowisko Sądu Okręgowego, że w chwili darowizny nie miała miejsca niewypłacalność darczyńcy ani tym bardziej powiększenie się stanu niewypłacalności. Nie doszło zatem do pokrzywdzenia wierzycieli. Powód nie wykazał, że dłużnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli, skutkiem czego stał się niewypłacalny lub pogłębił się stan jego niewypłacalności. Zaznaczył, że niewypłacalność dłużnika musi istnieć zarówno w czasie wystąpienia wierzyciela ze skargą pauliańską, jak i w czasie orzekania, ale nie miało to znaczenia w sytuacji niewykazania przez powoda związku przyczynowego pomiędzy zaskarżoną czynnością a stanem niewypłacalności upadłego.

Powód w skardze kasacyjnej powołał podstawę przewidzianą w art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. Podniósł zarzut naruszenia zaskarżonym wyrokiem art. 528 k.c. przez dokonanie błędnej wykładni, polegającej na przyjęciu, że powiększenie stanu niewypłacalności oznacza, iż wcześniej ta niewypłacalność zaistniała. Doprowadziło to do błędnego wniosku, że pokrzywdzenie wierzyciela należy oceniać w chwili dokonania czynności, a nie w dniu wystąpienia z żądaniem. Nie zasługiwało także na podzielenie przyjęcie, że pokrzywdzenie wierzyciela powinno być skutkiem istnienia związku przyczynowego pomiędzy czynnością dłużnika a stanem niewypłacalności w dniu dokonania czynności. Związek ten ma charakter normatywny, a stan niewypłacalności oraz pokrzywdzenia należy badać w chwili orzekania. Skarżący domagał się zmiany wyroku przez uwzględnienie powództwa,

ewentualnie uchylenia go i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w (...).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga pauliańska ma na celu ochronę wierzytelności przed uniemożliwieniem wierzycielowi przez dłużnika przymusowego jej zaspokojenia z jego majątku, wskutek dokonania czynności prawnych umniejszających ten majątek i przysparzających korzyści osobom trzecim. Wierzyciel, dochodząc uznania za bezskuteczną czynności prawnej dłużnika, powinien wykazać, zgodnie z art. 6 i 527 § 1 k.c., że przysługuje mu względem dłużnika zaskarżalna wierzytelność, doszło do pokrzywdzenia go, bo wskutek tej czynności osoba trzecia uzyskała korzyść majątkową, działanie dłużnika obejmowało świadomość pokrzywdzenia go, a osoba trzecia wiedziała lub przy zachowaniu należytej staranności mogła się dowiedzieć, że skutkiem takiego działania dłużnika wierzyciel będzie pokrzywdzony.

Przedmiotem zaskarżenia może być tylko taka czynność prawna, która zmniejsza majątek dłużnika i prowadzi do uzyskania korzyści majątkowej przez osobę trzecią. Pokrzywdzenie w rozumieniu art. 527 § 2 k.c., to stan rzeczywistej niewypłacalności dłużnika w ogóle lub niewypłacalności w wyższym stopniu niż przed dokonaniem czynności prawnej. Ustawodawca nie zdefiniował pojęcia niewypłacalności dla oceny podstaw skargi pauliańskiej. W orzecnictwie zostało przyjęte, że niewypłacalność dłużnika w rozumieniu art. 527 § 2 k.c. oznacza stan jego majątku, w którym egzekucja nie może przynieść zaspokojenia wierzytelności pieniężnej przysługującej przeciwko temu dłużnikowi. Dochodzi do tego w drodze dokonania przez dłużnika czynności prawnej polegającej na przesunięciu składników majątkowych, powodującym uszczuplenie masy majątkowej i braku składników, z których można przeprowadzić egzekucję (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2000 r., III CSK 554/98, z dnia 18 kwietnia 2012 r., V CSK 183/11, niepublikowane). Chodzi przy tym o aktualną niewypłacalność dłużnika. Dla wykazania tak rozumianej niewypłacalności nie jest konieczne ogłoszenie upadłości dłużnika. Nie ma uzasadnienia dla utożsamiania niewypłacalności w rozumieniu art. 527 § 2 k.c. z przyczynami ogłoszenia upadłości, przewidzianymi w art. 10 i 11 ust. 1 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo

upadłościowe i naprawcze - jedn. tekst: Dz. U. z 2012 r., poz. 1112, dalej: „u.p.u.n.”), ponieważ znaczenie prawne ma jedynie to, czy czynność prawna dłużnika mogła spowodować lub pogłębić jego niewypłacalność istniejącą w chwili jej zaskarżenia i utrzymującą się do dnia wydania orzeczenia. Uznanie takiej czynności prawnej za dokonaną z pokrzywdzeniem wierzyciela wymaga wykazania przez niego, że stanowi ona samodzielnie lub w powiązaniu z innymi zdarzeniami warunek konieczny niewypłacalności lub powiększenia niewypłacalności. Jeżeli niemożność pełnego, przymusowego zaspokojenia wierzytelności powstała także bez dokonania przez dłużnika zaskarżonej czynności prawnej, żądanie jej ubezskutecznienia nie może być uznane za zasadne. Istotne jest dla zbadania pokrzywdzenia, czy w przypadku niedokonania konkretnej czynności wierzyciel faktycznie zostałby zaspokojony. Ocena zaistnienia pokrzywdzenia wierzyciela w tym znaczeniu, powinna być dokonana według chwili wyrokowania (art. 316 k.c.). Niewystarczające jest stwierdzenie, takiego stanu majątku dłużnika tylko w chwili zaskarżenia czynności prawnej. Nie ma znaczenia, czy stan uniemożliwiający zaspokojenie wierzytelności istniał w chwili działania czynności prawnej przez dłużnika (por. wyroki SN z dnia 22 marca 2001 r., V CKN 280/00, z dnia 23 lipca 2003 r., z dnia 29 czerwca 2004 r., II CK 367/03, niepublikowane, z dnia 16 marca 2006 r., III CSK 8/06, OSNC 2006, nr 12, poz. 207, z dnia 14 lutego 2007 r., II CSK 503/07, z dnia 28 czerwca 2007 r., IV CSK 115/07, niepublikowane, z dnia 11 maja 2012 r., II CSK 548/11, OSNC 2013, nr 3, poz. 19).

Dłużnik działa ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli, gdy zdaje sobie sprawę, że wskutek dokonania czynności prawnej może dojść do niemożności zaspokojenia się przez ogół wierzycieli z jego majątku. Pokrzywdzenie wierzycieli nie musi być zamiarem dłużnika, wystarczy przewidywanie jej na poziomie ewentualności. Działanie z zamiarem pokrzywdzenia dotyczy wierzycieli przyszłych (art. 530 k.c.).

Przepis art. 528 k.c. stanowi, że jeżeli wskutek czynności prawnej dokonanej przez dłużnika z pokrzywdzeniem wierzycieli osoba trzecia uzyskała korzyść majątkową nieodpłatnie, wierzyciel może żądać uznania czynności za bezskuteczną, chociażby osoba ta nie wiedziała i nawet przy zachowaniu należytej staranności nie mogła się dowiedzieć, że dłużnik działał ze świadomością

pokrzywdzenia wierzycieli. Uregulowanie to przewiduje zatem ułatwienie w dochodzeniu ubezszkudnienia czynności dłużnika, polegające na złagodzeniu niektórych wymagań przewidzianych w art. 527 § 1 k.c. Wierzyciel nie musi wykazywać przesłanki złej wiary osoby trzeciej, ale pozostałe przesłanki podlegają udowodnieniu. Nie ma znaczenia stosunek prawny łączący dłużnika z osobą trzecią, ponieważ o odpłatności lub nieodpłatności czynności prawnej decydują określone względy o charakterze gospodarczym. Do korzyści majątkowych uzyskanych bezpłatnie należą z reguły przysporzenia będące następstwem darowizny.

Wszystkie przesłanki składające się na ocenę pokrzywdzenia wierzyciela powinny być badane według chwili wystąpienia przez niego ze skargą pauliańską oraz w dniu orzekania. W innym czasie nie byłoby wiadomo, czy prawo zaspokojenia doznało uszczerbku (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 2003 r., II CKN 299/01, z dnia 5 maja 2008 r., V CSK 471/07, niepublikowane.).

Ochrona wszystkich wierzycieli upadłego dłużnika dokonywana jest na podstawie art. 527 i nast. k.c. w związku z art. 131 u.p.u.n., w drodze powództwa syndyka masy upadłości o uznanie czynności prawnej dłużnika podjętej z udziałem osoby trzeciej.

Sądy obu instancji dokonały oceny stanu wypłacalności dłużnika według chwili zawierania umowy darowizny i przyjęły, że nie spowodowała ona jego niewypłacalności. Nie została jednak przeprowadzona analiza i ocena stanu majątkowego dłużnika ani w chwili zaskarżenia czynności prawnej, ani w chwili wyrokowania. Stwierdzenie Sądu Apelacyjnego, że niewypłacalność dłużnika musi istnieć w dacie wystąpienia ze skargą, jak i w chwili wydawania orzeczenia, ale nie ma to znaczenia dla rozstrzygnięcia, bo powód nie wykazał związku pomiędzy zaskarżoną czynnością a stanem niewypłacalności, nie uwzględnił tego, iż związek ten lub jego brak powinien być oceniony według chwili wyrokowania. Przeprowadzenie takiej analizy nie wynika z uzasadnienia kwestionowanego wyroku ani wyroku Sądu pierwszej instancji. Oznacza to, że nie doszło do właściwego zbadania podstawy powództwa. Rozważania dotyczące osiągnięcia przez Spółkę zysków przed zawarciem zaskarżonej umowy nie miały znaczenia dla stwierdzenia istnienia przesłanek skargi. Trafnie uznał Sąd Apelacyjny,

że ogłoszenie upadłości dłużnika nie jest konieczne dla oceny jego niewypłacalności w rozumieniu art. 527 k.c. Nie można było jednak pominąć, w ramach tej oceny, że Spółka „A.” złożyła wniosek o ogłoszenie upadłości po upływie ponad dwóch miesięcy od zawarcia umowy darowizny, który został uwzględniony w dniu 25 kwietnia 2014 r. Chociaż ogłoszenie upadłości nie jest jednoznaczne z brakiem majątku dłużnika, to jednak świadczy o jego trwałych problemach z niewywiązywaniem się ze swoich zobowiązań, w stopniu uniemożliwiającym mu kontynuowanie działalności gospodarczej. Pozwany nie wykazał, że Spółka miała majątek w chwili orzekania, który pozwalał na zaspokojenie wierzycieli.

Kwestia niewypłacalności dłużnika, czy też jej powiększenia nie została uregulowana w art. 528 k.c. Nie wprowadzono w nim żadnych odstępstw w odniesieniu do przesłanki niewypłacalności przewidzianej w art. 527 § 2 k.c. Związek pomiędzy czynnością prawną dłużnika a jego niewypłacalnością, prowadzącą do pokrzywdzenia wierzycieli, objęty art. 527 § 2 k.c. musi mieć charakter związku przyczynowo- skutkowego w czasie istotnym dla rozstrzygnięcia o żądaniu wierzycieli. Powiązanie to samodzielnie z czynnością, a także łącznie z innym zdarzeniem, stanowi konieczny warunek pokrzywdzenia wierzycieli, wyrażony zwrotem „wskutek tej czynności dłużnik stał się niewypłacalny”, a zatem jego brak prowadzi do uznania skargi pauliańskiej za nieuzasadnioną. Istotne jest zatem, aby czynność prawna dłużnika była jedną z przyczyn powstania jego niewypłacalności. Niedokonanie oceny pokrzywdzenia wierzycieli według chwili orzekania usprawiedliwiało zarzut błędnej wykładni art. 528 k.c., w odniesieniu do zakresu wprowadzonych w nim odstępstw od ogólnych reguł, objętych art. 527 k.c. Zamiar dłużnika realizowania celu wskazanego w statucie Fundacji nie może usprawiedliwić pokrzywdzenia wierzycieli darczyńcy spowodowanego uszczupleniem jego majątku.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł, jak w sentencji.